

2. Гайдуцький П.І. Про основні засади реформування системи державної підтримки сільського господарства та сільської території / А.П. Гайдуцький // Економіка АПК. – 2005. - № 11. – С. 68-72.

3. Єрмаков О.Ю. Особливості адаптації садівництва України до ринкових умов господарювання / О.Ю. Єрмаков // Садівництво: Міжвід. тем. наук. збірник. –К., 1998. –С. 261-265.

4. Мармуль Л.О. Організаційно-економічні засади формування та розвитку ринку плодоягідної продукції / Л.О. Мармуль, С.В. Коваль // [монографія]. - Херсон: Айлант. 2008. - 160 с.

5. Коваленко І.В. Стан інвестування інноваційних проектів переробних підприємств АПК регіону / І. В. Коваленко // Ученые записки Крымского инженер. – пед. ин.: Зб.наук.праць. – Вип. 12. – Симферополь, 2008. - С. 112-115.

УДК 631.151.2

ІНТЕНСИВНІ ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ: ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ

*Лозинська Т.М., д.держ.упр., професор
Полтавська державна аграрна академія*

Розглядається сутність інтенсивного типу економічного зростання в аграрній сфері. Наводяться специфічні риси інтенсифікації сільського господарства України на сучасному етапі його розвитку.

Essence of intensive type of the economy growing is examined in an agrarian sphere. The specific lines of intensification of agriculture of Ukraine are pointed on the modern stage of his development.

Постановка проблеми. Домінуючі наукові уявлення щодо сутності економічного зростання зводяться до того, що цей процес розглядається як складова економічного розвитку, що відображає кількісні зміни результатів діяльності економічних суб'єктів.

Тобто, економічне зростання характеризує підсумок функціонування економіки в цілому, або окремих її галузей, який можна виміряти темпами приросту валового національного продукту, валової продукції, чи темпами приросту цих же показників у розрахунку на душу населення [1]. В економічній теорії розрізняють два типи економічного зростання: *переважно екстенсивний і переважно інтенсивний*, що певною мірою обумовлює конкурентоспроможність економіки.

Але останніми роками в наукових дослідженнях проблематика інтенсивного економічного зростання галузей, зокрема аграрної, поступилася місцем питанням інноваційного їх розвитку, що є не зовсім виправданим, оскільки дещо звужує економічний аналіз і сприяє певній тенденційності у висновках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неоднозначність процесу інтенсифікації в сільському господарстві, який традиційно пов'язують із необхідністю здійснення додаткових вкладень капіталу для отримання більших обсягів валової сільськогосподарської продукції, обумовлюється тим, що зростання рівня інтенсивності використання сільськогосподарських земель

має не лише економічну межу, перевищення якої не забезпечує випереджального приросту виробництва продукції, а й супроводжується низкою негативних явищ. Осмислення цих явищ вимагає певного часу, протягом якого відбувається зміна наукових парадигм. Очевидно, складність, неоднозначність і системний характер інтенсифікації стали причиною відсутності наукової сміливості щодо дослідження цього процесу в аграрній сфері України. За період 2009-2011 рр. у провідному науковому виданні з аграрної економіки – міжнародному науково-виробничому журналі «Економіка АПК» було опубліковано всього дві статті, в яких предметом дослідження виступала інтенсифікація сільського господарства [2; 3]. Загалом, починаючи з 90-х років минулого століття і до нашого часу, основну увагу вітчизняних науковців привертала проблема здійснення економічної діяльності в умовах приватної власності, фундаментальні ж питання розвитку економічних систем залишилися дещо осторонь. Слід зазначити, що в радянський період українські науковці (В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, П.І. Гайдуцький, М.Я. Дем'яненко, Ю.С. Коваленко, П.М. Макаренко, В.П. Мертенс, П.Т. Саблук, А.Е. Юзефович, В.В. Юрчишин та ін.) здійснили помітний методологічний доробок у теорію інтенсифікації, на якій ґрунтувалася тодішня концепція розвитку сільського господарства.

Вичерпність ресурсів, яка із прогнозу перетворилася у дійсність, та заострення екологічних проблем вимагають перегляду наукових поглядів щодо можливих шляхів розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки, у тому числі й на засадах інтенсифікації.

Постановка завдання. Завданням статті є систематизація основних характерних рис інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах та обґрунтування її ролі у забезпеченні економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не вдаючись до детального аналізу існуючих концепцій інтенсифікації [4; 5], слід зазначити, що всі автори цей процес пов'язують як із збільшенням капітальних вкладень на одиницю земельної площі, так і зі зростанням виходу продукції з цієї площі. Ґрунтуючись на цих концептуальних положеннях, інтенсифікація сільського господарства розглядається як «зростання сільськогосподарського виробництва внаслідок продуктивнішого використання оброблювальних земель та інших ресурсів завдяки додатковим витратам і застосуванню нової техніки й технології, сучасних форм організації виробництва і праці» [6, с. 674].

Проте, з методологічної точки зору, наведене визначення є не зовсім точним. Виходячи з етимології слова «інтенсивний» (від фр. *intensif*; лат. *intensio*) – напружений, посилений [7, с. 278], інтенсифікацією слід вважати посилення використання факторів виробництва (землі, капіталу, праці), яке супроводжується збільшенням сукупних витрат з одночасним збільшенням виробництва продукції на одиницю земельної площі. На наш погляд, інтенсифікацію не можна ототожнювати з економічним зростанням [6], вона є лише його детермінантою.

Помилковою також є точка зору щодо ідентичності категорій «інтенсифікація» та «концентрація» [7], оскільки зміст останньої полягає у накопи-

ченні факторів виробництва на одиницю земельної площі, а не у посиленому (напруженому) їх використанні.

Основоположною рисою інтенсифікації є зміна способу виробництва, організації праці та управління й технічне перетворення, що обумовлюють необхідність здійснення додаткових вкладень праці та капіталу, а не власне самі додаткові вкладення. У цьому зв'язку слід звернути увагу на нерозривність процесів інтенсифікації та інновації, які є характерними проявами розвитку соціально-економічних систем.

Якщо інновація являє собою процес матеріалізації та комерціалізації ідеї [8], то інтенсифікація передбачає використання новацій (результатів інноваційної діяльності) для якісного удосконалення прямих факторів економічного зростання: застосування більш прогресивних технологій, високопродуктивної техніки та кваліфікованої праці.

Теоретично інтенсивний тип економічного зростання не передбачає збільшення кількості прямих факторів пропозиції (праці, сировини, землі, обладнання тощо) для отримання більшого обсягу продукції, на практиці чинники, що на початку певного періоду ідентифікувалися як інтенсивні, згодом можуть набувати характеристик екстенсивних детермінант. Скажімо, придбання одного новітнього потужного трактора, який за продуктивністю може замінити декілька одиниць застарілої техніки, а його використання сприятиме збереженню врожаю і покращенню якості продукції, можна віднести до процесу інтенсифікації виробництва. А придбання трьох таких тракторів? Іншими словами виникає необхідність визначення межі кількісного накопичення оновлених факторів виробництва, за якою їх подальше збільшення може розглядатися лише як екстенсивний чинник економічного зростання.

У цьому випадку на допомозі може стати використання оптимізаційних моделей поєднання факторів виробництва. Критеріями визначення оптимальності додаткових вкладень можуть слугувати: максимум продукції, отриманої на одиницю виробничих витрат; максимум продуктивності праці; максимум прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь тощо.

Останніми десятиліттями вартість техніки, технологій, матеріалів, послуг, які являють собою промислові новації і пропонуються сільському господарству, досягла такого рівня, який обумовлює різке підвищення вартості виробництва аграрної продукції. У той же час дія закону спадної віддачі не дозволяє постійно підвищувати темпи нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. У багатьох високорозвинутих країнах антропогенне навантаження на одиницю земельної площі досягло свого максимуму, а подальше підвищення інтенсивності використання землі проводить до її деградації та «техногенного опустелення» [9]. У зв'язку з цим гостро стоїть питання пошуку шляхів підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності, які б унеможливили погіршення середовища проживання людини та знищення земельних ресурсів. Наявний ресурсно-демографічний дисбаланс обумовлює необхідність розроблення насправді принципово нових способів розв'язання продовольчої проблеми, у зв'язку з чим зростає роль науки та знання взагалі.

Виходячи з цього можна припустити, що подальший етап інтенсифікації сільськогосподарського виробництва буде пов'язаний із напруженням розумової діяльності людини, збільшенням капіталовкладень у науку. І хоча Україна не повністю використала традиційні джерела інтенсифікації (застосування хімічних засобів, впровадження нових сортів рослин і порід тварин, досконаліші прийоми обробітку ґрунту), про що свідчать зокрема, показники внесення мінеральних і органічних добрив (рис. 1), вона не може залишатися стороннім спостерігачем швидких змін природних екосистем світу, більше того глобальні зміни клімату змушують українських вчених-аграріїв і практиків розробляти нові підходи до формування потенціалу економічного зростання.

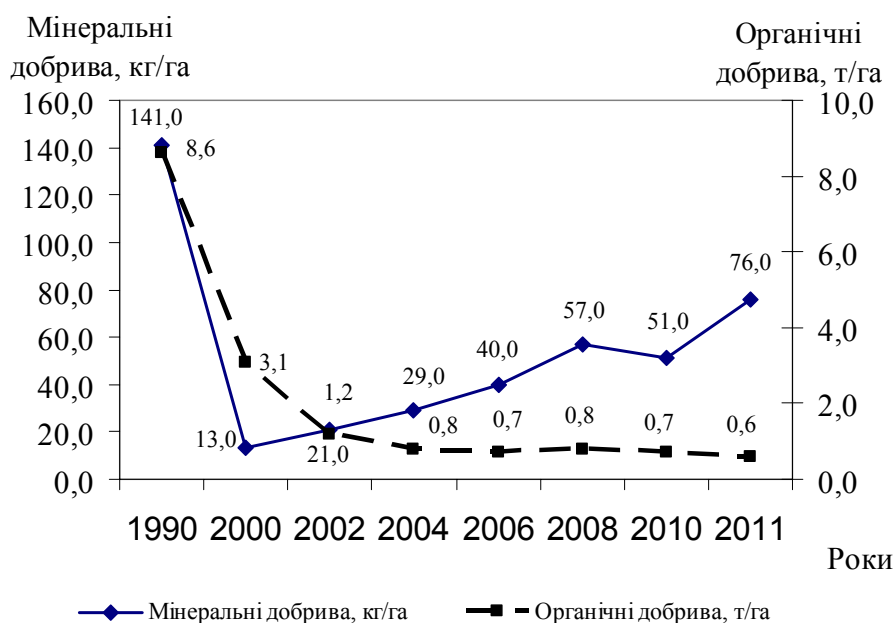


Рис. 1. Динаміка внесення мінеральних та органічних добрив на 1 га ріллі в Україні

Джерело: складено за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України

За даними П.Т. Саблука фондооснащеність вітчизняних сільськогосподарських підприємств поступається аналогічному показнику по країнах ЄС в 11 разів [10], але поряд із цим Україна володіє значними запасами земель, придатними для сільськогосподарського використання в розрахунку на душу населення (рис. 2). Зважаючи на те, що за період з 1980 р. по 2010 р. чисельність населення у світі зросла більше, ніж на 60%, а площа орних земель за цей же час скоротилася на 50 % , що обумовило падіння обсягів виробництва зерна та м'яса відповідно на 12,0 % і 17,0 % [11], Україна розглядається як потенційний світовий центр виробництва продуктів харчування. Причому таке виробництво має здійснюватися в економічних умовах, які набувають рис, характерних для постіндустріального суспільства. Зародження постіндустріального (інформаційного) суспільства пов'язано із перетворенням інформації та знання в якісно нові фактори виробництва, використання яких, до того ж, сприяє удосконаленню інших факторів виробництва.

Знання, які не мають матеріальної основи, але, здатні змінити матеріальний зміст речей, набувають величезної ваги і разом із землею та капіталом стають ще одним лімітуючим чинником економічного зростання.

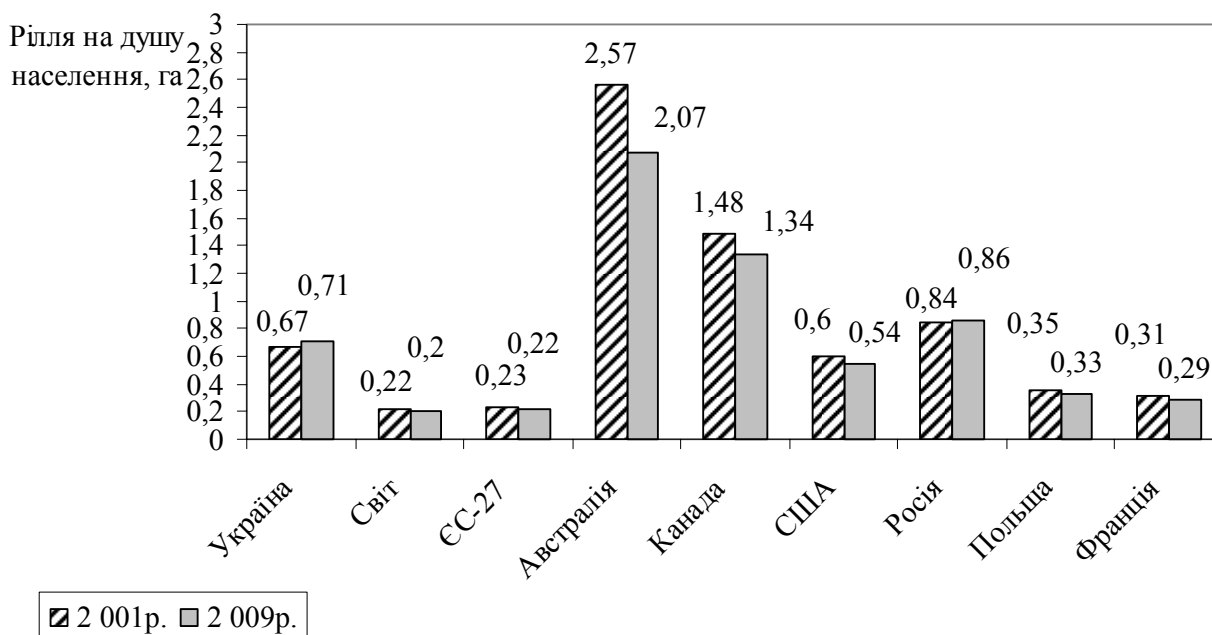


Рис. 2. Забезпеченість ріллею в розрахунку на душу населення по окремих країнах світу, 2001-2009 рр.

Джерело: побудовано за: [12, с. 833-835].

Очевидно, саме цей факт сприяв поселенню уваги науковців до проблем і перспектив інноваційного розвитку сільського господарства, відсуваючи на другий план питання інтенсифікації у традиційному її розумінні. До того ж, науковці розуміють, що сучасні інновації за змістом мають відрізнятися від інновацій, які склали основу інтенсифікації ХХ ст. Створення сортів сільськогосподарських культур із заданими характеристиками і високопродуктивних порід тварин, використання мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин, заміна живої праці уречевленою тощо, здійснили колосальний вплив на збільшення обсягів виробництва продовольчої сировини у світі, та все ж досягнуті результати мали тимчасовий характер. Чергове загострення продовольчої проблеми вказує на нездатність забезпечити розвиток сільськогосподарства на основі традиційних заходів інтенсифікації, використання яких руйнує землю. За даними фахівців деградованість ґрунтів в Україні перевищує 60 %, що загрожує втратою земельних ресурсів. Навіть деінтенсифікація сільськогосподарського виробництва в Україні не усунула причини деградації ґрунтів, до яких слід віднести: 1) ерозію поверхневого шару ґрунту, яка посилилась через знищення і неналежний догляд лісополос і порушення сівозмін; 2) поширення карантинних бур'янів, які виснажують землю; 3) заростання необроблювальних земельних ділянок чагарниками і деревами; 4) втрату гумусу внаслідок порушення агротехніки, недостатнє внесення органічних і мінеральних добрив; 5) ущільнення ґрунту при використанні

потужної техніки; б) засолення та закислення ґрунтів через неправильне зрошення та зведення до мінімуму заходів із вапнування і гіпсування земель.

У зв'язку з тим, що екологічний чинник набуває все більшої ваги у забезпеченні стійкості економічної системи, останню доцільно ідентифікувати як еколого-економічну систему [9]. Господарювання в межах еколого-економічної системи, ускладнюється, оскільки його необхідно здійснювати, не зменшуючи природного потенціалу. А це означає, що додаткові вкладення мають здійснюватися не лише з метою збільшення виходу продукції з одиниці площі, а й з метою збереження природних властивостей землі. Такий підхід обумовлює необхідність дотримання дещо інших критеріїв оптимальності економічної діяльності, зокрема врахування природомісткості виробництва, яка має спрямовуватись до *min* [9].

Завдання інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в еколого-економічній системі, не можуть бути виконані окремими товаровиробниками: їх вирішенню не сприяє ринок, який змушує виробників максимізувати прибуток, не зважаючи на суспільні блага, а також загрожує глобалізація, викликаючи прискорення дифузії забруднення навколишнього середовища у напрямі від високорозвинутих країн до країн, що розвиваються. Таким чином, вирішення цих завдань неможливо забезпечити без участі державних органів влади, які мають співпрацювати із міжнародними центрами економічного управління.

Висновки. Інтенсивний тип економічного зростання в сільському господарстві України, в основі якого лежить напружене використання основних факторів виробництва, хоча і не вичерпав повністю своїх можливостей, має бути видозміненим з огляду на становлення нової парадигми управління економікою, основу якої складає уявлення, що економічна система включає не лише взаємозв'язки між її суб'єктами, а й між суб'єктами та об'єктами природи, тобто перетворюється в еколого-економічну систему.

Зростання такої системи в постіндустріальному суспільстві забезпечується на основі використання наукових знань та інформації, які стають основними чинниками інтенсифікації. В сільському господарстві України інновації мають забезпечити не лише оновлення технологій виробництва та організації праці, а й зменшення природомісткості виробництва, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції галузі.

Література.

1. Экономическая теория: [учебник] / Под общ. ред. акад. В.И. Видяпина, А.И. Добрынина, Г.П. Журавлевой, Л.С. Тарасевича. – М.: ИНФРА – М, 2003. – 714с. – (Серия «Высшее образование»).
2. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, Н.П. Особа, З.П. Березівський // Економіка АПК. – 2009. – №6. – С. 18-25.
3. Вітков М.С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва / М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С. 53-57.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник]. - [2-е вид., доп. і перероб.] / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.

5. Економіка сільського господарства: [навч. посібник] / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін.; за ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
6. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1 / Редкол.:... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Дорогань Л.О. Інтенсифікація виробничих процесів в аграрних підприємствах / Л.О. Дорогань // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2.- Т.1 Економічні науки. – Полтава: ПДАА, 2011. – С. 323-328.
8. Інноваційні аспекти управління підприємствами аграрної сфери: [моногр.] / За заг. ред. Т.М. Лозинської. – Полтава: РВВ ПДАА, 2011. – 171 с.
9. Акімова Т.А. Экономика устойчивого развития: [учеб. пособие] / Т.А. Акімова, Ю.Н. Мосейкин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 430 с. – (Высшие образование).
10. Саблук П.Т. Роздуми про книгу «Зламане десятиліття» / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С. 178-181.
11. Третяк А. Стратегія аграрно-земельної політики України в умовах сучасної світової продовольчої кризи / А. Третяк, В. Драган, І. Осадча // Землепорядний вісник. – 2008. – №5. – С. 4-15.
12. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]: за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

УДК 658.152

ФОРМУВАННЯ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

*Майданевич П.М., к.е.н., професор
ПФ НУБіП України «КАТУ»*

Статтю присвячено формуванню першочергових напрямків щодо підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектора.

The article is devoted to formation of prime directions of increase of investment appeal of the enterprises of agrarian sector.

Постановка проблеми. Рівень інвестиційної привабливості є одним з найважливіших показників загальноекономічної ситуації. За рівнем інвестиційної привабливості аграрний сектор значно уступає іншим галузям економіки. Однак темпи надходжень інвестицій останнім часом знизилися. Зростання інвестицій є одним з основних факторів забезпечення економічного розвитку підприємств аграрного сектора, підвищення якості життя населення села, відновлення технічної та технологічної бази, основних фондів в аграрному секторі.

У зв'язку з цим, особливу актуальність здобувають дослідження з удосконалювання механізмів залучення інвестицій у підприємства аграрного сектора та методів підвищення інвестиційної привабливості з метою забезпечення стійкого економічного розвитку та поліпшення виробничої діяльності аграрних підприємств.